

BULGARİSTAN TÜRK OKULLARINDA YENİ TÜRK ALFABESİNİN (LÂTİN ALFABESİ) UYGULANMASI

PROF. DR. CENGİZ HAKOV

Bulgaristan'da Türk ahalisinin var oluşu tarihsel bir gerçektir. Onlar Bulgar ahalisinden dili, dini, gelenek ve görenekleriyle farklıdır. Türk ahalisinin sayısı, Bulgar devletinin topraklarının durumuna, devletin göç politikasına ve en önemlisi de, bu ahalinin doğal artışına göre değişir. Bulgaristan'da 1880 yılında yapılan nüfus sayısına göre, Bulgarlar 1.920.000 (% 71), Türk - Müslümanlarının sayısı ise 750.000 (% 28) dir.¹ 1934 sayımlarında 6.000.000'lük nüfusun içinde 639.000 Müslüman - Türk, 114.700 Pomak, 120.000 Müslüman - Çingene bulunmaktadır. Bulgaristan Türk okullarının yeni Türk alfabesini (Lâtin) kabul ettikleri dönemde, Müslümanların toplam sayısı 875.000'dir, yani ülke nüfusunun yüzde 7'sini oluşturur.²

Bulgaristan Türklerinin eğitim davası, Osmanlı döneminden varlığını sürdürmüş ve Türkiye eğitim sistemiyle paralel olarak gelişmiştir. Bütün ilk ve orta Türk okulları, medreseler özeldir ve okul encümenlikleri tarafından idare olunurlar. Okul öğretmenini, yardımcı personeli onlar bulur, tayin eder ve maaşlarını onlar öder. 1910 yılı istatistiklerine göre Türk okullarının sayısı 1070, öğretmen sayısı 1.268, öğrenci sayısı 55.385; orta okulların sayısı 26, öğretmen sayısı 107 ve öğrenci sayısı 2070, medreselerin sayısı 10, öğretmen sayısı 10, öğrenci sayısı 406'dır.

Toplam sayısı 465.641'i bulan Bulgaristan Türkleri arasında sadece 27.831 kişi, yani yüzde 6'sı okuma yazma biliyor. Bulgar ahalisi arasında bu rakam yüzde 51'dir.³ Başka deyişle, Birinci Dünya Savaşına kadarki dönemde Bulgaristan Türklerinin eğitim davasında belli başlı bir ilerlemeden söz edilemez.

Birinci Dünya Savaşından sonra, Bulgaristan 1919'da imzalanan Nöy antlaşmasının⁴ azınlıklar haklarının korunması ile ilgili istemlerini genel çizgide yer-

1 Danailov, G. G., *Bulgaristan'da Demografik İncelemeler*, Bulgar Bilimler Akademisi Derlemesi, XXIV Kitap, Sofya 1930, s. 32.

2 Tsentralen Dırjaven Arhiv (TsDA), (Merkez Devlet Arşivi), s. 176, op. 6, a.e. 2371, y. 18-19.

3 TsDA, f. 176, a.e. 2813, y. 184, 222.

4 Kesyakov, B.D., *Bulgaristan Diploması Tarihine Katkıları*, C. II, Nöy Antlaşması, Sofya 1926, s. 86-102.

ne getiriyor. Çünkü aynı hakların komşu Balkan devletlerinde bulunan Bulgar ahalisine de tanınmasında çıkarı vardır. Bulgar hükûmetinin bu doğrultudaki siyaseti, Bulgaristan Türklerinin eğitim davasına olumlu etki gösteriyor. Birçok köy ve kasabalarda hükûmetin yardımıyla yeni okul binaları kuruluyor, malî sorunlarını çözümlenme amacıyla okullara tarla, çayır, orman vb. gelir kaynakları sağlanıyor. Devlet aynı zamanda bu okullara para yardımı da salmaya başlıyor. Türk öğretmen kadrosu yetiştirmek için 1918'de Şumen'de Devlet Türk Pedagoji Okulu açılıyor, 1920'de ise, özel olarak Türk okulları müfettişliği tesis ediliyor.⁵

Yine bu dönemde Şumen'de 1922-1923 ders yılında açılan ruhanî "Nüvvab" okulu, Bulgaristan Türklerinin eğitim davasının en önemli başarısıdır.⁶ Balkanlarda başka bir benzeri bulunmayan bu okulun beş yıllık tali kısmı ve üç yıllık âli kısmı olmak üzere iki aşaması vardır. Buraya rüştiye ve medreselerden öğrenci alınıyor. Âli kısmı ise, "Nüvvab"ın tali kısmını bitirenler devam ediyor. "Nüvvab" okulundan mezun olanlar diploma derecesine göre müftü, müftü vekili, şeriat katibi, öğretmen vb. vazifeler alıyorlar. "Nüvvab"ta çok kabiliyetli öğretmenler görev yapıyor. Bunlardan çoğu İstanbul'da tahsil görmüş, bir kısmı da aynı okulda yetişmişlerdir.⁷

"Nüvvab" okulunun öğretmenlerinin ve mezunlarının, Bulgaristanda Müslümanlığın korunmasına olduğu gibi, Bulgaristan Türklerinin eğitim - kültür düzeyinin yükselmesine, Bulgaristan'da ilk Türk aydın kafilesinin yetişmesine de büyük hizmeti olmuştur.

"Nüvvab" okulunun açılışı, Türkiye'de Cumhuriyetin ilânı, Kemalist reformlarının tatbikatı, lâik Türk Devletinin kuruluşu dönemine rastlamaktadır. Türkiye'de eğitim alanındaki reformları ve eski Türk (Arap) alfabesinin yeni Türk (Lâtin) alfabesiyle değiştirilmesini Bulgaristan Başmüftülüğü ve Şumen "Nüvvab" okulu yönetimi olumlu karşılıyor. Onlar Kemalist reformları, İslâm dinine karşı bir saldırı olarak değerlendiriliyorlar. Fakat Türk öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu, Türkçe çıkan gazeteler, Türk kültür ve maarif dernekleri ve genç-

5 Şimşir, B. N., *Bulgaristan Türkleri (1878 - 1985)*, Birinci basım, Ankara 1986, s. 54-61.

6 TsDA, f. 471, op. 2, a.e. 20, y. 1-40 (İslâm Ruhani Okulu "Nüvvab"-ın Tüzüğü), Mad. 1-3, 11-15.

7 *Ümit* dergisi, Sofya 1996, No: 10, s. 4-9.

lik spor klüpleri, genellikle şehirlerdeki aydın kesimi Bulgaristan Türk okullarında yeni Türk (Lâtin) alfabesinin uygulanmasını istiyorlar.

Türkiye dışında ilk Bulgaristan Türkleri okullarında yeni alfabeyi uygulamak için girişimlerde bulunuyorlar. Türk Öğretmenler Derneği 1928'de Lom şehrinde toplanan kongresinde, yeni ders yılında Türk okullarında öğretimin yeni Lâtin alfabesiyle yapılmasını karara bağlıyor. Bu sorun 1929'da Sofya'da yapılan Bulgaristan Türklerinin Millî Kongresinde de gündeme getiriliyor ve destekleniyor. Aynı sene Lâtin harfleriyle kitaplar hazırlanıyor ve bu yeni alfabeyi uygulayabilecek öğretmenler hazırlamak için kurslar düzenliyor.

Ne ki, Bulgaristan Türk okullarında Lâtin alfabesine geçiş, Kemalist reformları yandaşlarıyla muhalifler arasında çetin savaşa yol açıyor. Bu savaş sürecinde reform yandaşları Türkiye'nin, öbürleri ise Bulgaristan'ın desteğini buluyorlar. Bulgaristan Eğitim Bakanlığı 1928'de aldığı bir kararla, Arap harfleriyle yazılmış olan ders kitaplarının yasal geçerlilik süresi henüz dolmadığını bahane ederek, Lâtin alfabesinin uygulanmasını dört yıl erteliyor. Fakat Sofya Başmüftülüğü bu kararı yetersiz buluyor ve Türk okullarında Lâtin alfabesinin uygulanmasının yasaklanmasını ve eğitimin Arap harfleriyle yapılmasını istiyor.⁸

Lâtin harfleri taraftarları ise, Bulgar Parlamentosundaki Türk millet vekilleri aracılığı ile, Eğitim Bakanlığının Türk okullarında Lâtin alfabesinin uygulanmasını dört yıl erteleyen kararının iptal edilmesini istiyorlar. Onlara destek amacıyla Türkiye'nin Sofya Büyükelçisi H. Gerede, Başbakan A. Lapçev ve Dışişleri Bakanı A. Burov ile görüşüyor ve Türk Hükûmeti adına onlara Türk okullarında Lâtin alfabesinin uygulanmasının dış devletlerde Türk soydaşlarının eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesinde oynadığı önemli rolü ayrıntılarıyla açıklıyor.⁹

Yapılan girişimler neticesinde 14 Ocak 1930 tarihinde Bulgar hükûmeti Türk okullarında Lâtin alfabesinin zorunlu olarak uygulanmasını kararlaştırıyor. Arap harfleriyle sadece haftada iki saat olmak üzere *Kuran* okutulmasına müsaade ediyor. Böylece Bulgaristan Türk okullarında Lâtin alfabesinin uygulanması sava-

8 TsDA, f. 166, op. 1, a.e. 890, y. 3-10.

9 Şimşir, B. N., op. cit., s. 134-136.

şının bu birinci aşamasında Kemalist reformları taraftarları kazanmış oluyor. Bu başarı, Bulgaristan'da Kemalizm etkisinin güçlenmesine yeni bir hız veriyor. Türk ahali arasında "Turan" maarif - kültür örgütü önemli çalışmalar yürütüyor. Bu örgütün yerli dernekleri öncelikle Türk gençleri, İslâm cemaatları ve Müftülüklerle sıkı iş birliği yapıyor. *Turan, Istikbal, Rodop Sesi, Deli Orman, Karadeniz* vb. gazeteler Lâtin alfabesiyle çıkmaya başlıyor.¹⁰ Hemen bütün kasabalarda ve bazı büyük köylerde Cemaat İslâmiye encümenleri Kemalist reformcular tarafına geçiyor. Bunu gören Başmüftülük, tüm Cemaat İslâmiye ve okul encümenleri henüz lâik ve Kemalist olmadan önce, Kemalist tehlikeye karşı acele tedbirler alınması için Bulgar hükûmetini uyarıyor.¹¹

Bulgar hükûmeti azınlıklar sorununu ve onlar arasında yabancı propagandayı temelinden incelemek için özel bir komisyon seçiyor. Yapılan incelemelerden sonra bu komisyon Bulgaristan'ın çıkarlarının korunmasıyla ilgili bir rapor hazırlıyor ve onu 1934'ün Nisan ayında Başbakan N. Muşanov'a sunuyor. Bu raporda Kemalist propagandaya karşı alınacak tedbirler 49 noktada açıklanıyor. İşte onlardan bazıları: Türk ahalisinin göç etmesi politikası sürdürülmeli; Türklerin dinî özgürlüğü sağlanmalı; Türkler arasında Kemalist propagandanın etkisiz hâle getirilmesi için gereken önlemler alınmalı; Türkiye'de öğrenim yapan öğretmenler Türk okullarına tayin edilmemeli; "Nüvvab" okulu Balkanlar'da İslâm Eğitim Merkezine dönüştürülmeli vb.¹²

Bulgaristan'da 19 Mayıs 1934 tarihinde yapılan antidemokratik askerî - sivil darbe, söz konusu önlemlerin uygulanmasını bir hayli kolaylaştırıyor. Bu alanda Başmüftülük ve "Nüvvab" yönetimi hükûmet çevrelerine büyük yardımda bulunuyorlar. Türk okullarında yeniden Arap alfabesi uygulanıyor. Lâtin alfabeyle çıkan Türkçe gazeteler kapatılıyor. Başmüftülüğün verilerine göre, 1936 yılında toplam 630 Türk okulunun sadece 61'inde, Arap alfabesiyle kitap yeterliliği yüzünden, Lâtin alfabe ile öğrenim yapılıyor.¹³ Bu suretle, Bulgaristan

10 TsDA, f. 166, op. 1, a.e. 890, y. 240-241.

11 Ibidem

12 TsDA, f. 176, op. 6, a.e. 2558, y. 14-23.

13 TsDA, f. 471, op. 2, a.e. 26, y. 4.

Türkleri arasında Kemalist reformlara karşı olanlar hükûmetin desteği sayesinde geçici bir zaman için de olsa, Türk okullarında Lâtin alfabesini Arap alfabesiyle değiştirmeyi başarıyorlar.

Fakat Kemalist eğitim reformları yandaşları boyun eğmiyor. Çeşitli devlet kuruluşları ve nüfuzlu devlet adamları önünde Türk okullarında Lâtin harflerinin uygulanması sorununu gündeme getiriyor ve olumlu yönde çözümlenmesine ısrar ediyorlar. Onların bu çabalarını Bulgaristan'daki Türk diplomatik çevreler de destekliyor. "Turan" örgütünün başkanı Ö. Nalbantov, Çar Boris III-ye gönderdiği mektubunda, Türk okullarında yeni alfabenin uygulanmasının önemini şöyle esaslandırıyor: "... Yer küresinin değişik bölgelerinde yaşayan bütün Bulgarların, Bulgar milletinin bir parçası sayıldığı gibi, biz Bulgaristan Türkleri de Türk milleti denen bir bütünün parçasıyız. Bir Bulgar çocuğu nerede bulunursa bulunsun, Bulgarca öğrenmek istediği zaman İslâv, yahutta eski Bulgar alfabesiyle değil, bağımsız Bulgaristan'da resmî olarak kabul edilen Bulgar alfabesiyle okuyacaktır elbet."¹⁴

1938'de Bulgaristan'da parlâmento seçimleri yapılıyor ve Anayasal rejim yeniden kuruluyor. Bununla beraber de Bulgaristan Türk okullarında Lâtin alfabesinin uygulanması sorununa kesin çözüm getiriliyor. Eğitim Bakanlığının 12 Nisan tarihli kararıyla bütün Türk okullarında sadece Lâtin alfabesiyle yazılmış kitaplarla eğitim yapılması emir ediliyor. Arap harfleri ile sadece haftada iki saat *Kuran* okutulması bırakılıyor.¹⁵

Bulgar hükûmetinin bu kararı Çar Boris III'in tam desteğini buluyor. Eğitimin Lâtin alfabesiyle yapılmasıyla ilgili o şöyle diyor: "Bu, büyük Atatürk'ün davasıdır. Varsın bu davadan bizdeki Türkler de yararlansın".¹⁶ Bundan Türkiye de memnundur. Cumhurbaşkanı K. Atatürk, Çar Boris III-e ve Bulgar hükûmetine samimî şükranlarını sunuyor. Bu kararı, iki ülke arasında dostane ilişkilerin bir göstergisi olarak değerlendiriyor ve Bulgaristan Türklerinin kültürel gelişimini önemli derecede kolaylaştıracağını belirtiyor.¹⁷

14 TsDA, f. 166, op. 1, a.e. 890, y. 96-97.

15 TsDA, f. 166, op. 1, a.e. 888, y. 29-30.

16 TsDA, f. 176, op. 6, a.e. 2370, y. 368.

17 Ibidem, p. 369-370.

Türk okullarında Lâtin alfabesinin uygulanmasında Bulgaristan yönetici çevreleri bir hayli kararsızlık gösteriyorlar. Önce, Lâtin harflerinin uygulanmasına razı oluyorlar, sonraları döneklilik gösteriyorlar, nihayet uygulanmasını kesin karara bağlıyorlar. Bu kararsızlığın temelinde Bulgaristan Türklerinin ulusal bilinçlenmesinin Bulgaristanın ulusal güvenliği için bir tehlike teşkil edebileceği korkusu duruyor. Bundan ötürü de Türklerin Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmeleri siyaseti devamlı uygulanıyor. Göç edemeyip Bulgaristan'da kalan Türklerin de ulusal bilinçten yoksun bir Müslüman toplumu olarak yaşaması isteniyor.¹⁸ Fakat İkinci Dünya Savaşı arifesinde Bulgaristan'ın uluslar arası durumunun son derece sarsıldığı bir dönemde, görülüyor ki onun güvenliğine gerçek tehlike Türkiye ve Bulgaristan Türkleri tarafından gelmiyor. Bunun için Bulgar hükûmeti Bulgar - Türk dostluğunu tazeleme amacıyla, Türk okullarında Lâtin harflerinin kesinlikle uygulamasını karara bağlıyor.

Bulgaristan Müslümanları liderleri ise, kendi akıllarınca, Lâtin alfabesinin uygulamasına karşı inatla tepki gösteriyorlar, akla hayale sığmayan acayip ve garip protestolar düzenliyorlar. Lâtin alfabesinin Türk okullarına sokulmasına karşı Şumen Müslümanları adına çağrılar yayımlıyorlar.¹⁹ Onlar bu tutumlarıyla gerçekten Müslümanlığı koruduklarına içtenlikle inanıyor, ısrar ediyorlar, oysa aslında bazı politik çevrelerin ve Türk aleyhtarları politikacılarının elinde bir alet olduklarını anlayamıyorlar.

18 TsDA, f. 176, op. 6, a.e. 2558, y. 174-180.

19 TsDA, f. 471, op. 3, a.e. 10, y. 1-2.